

YAŞANACAK BİR MEKAN TASARLAMAK

Ahmet İNAM

1. Kavramsal Hazırlık

Nereye gitsem hep bir yerdeyim. Mekânın bir yerinde. Bedenim bu mekanda bir yer tutuyor.

Oraya gittiğimde orası, burası oluyor. Bedenimin, algılayan, farke-den, kavrayan varlığımın bulunduğu yere göre mekamanlamlan diri-yorum. Mekan, bana değişmez, mutlak özelliğiyle *verilmiş* değil. *Benim*, burası, şurası, orası diyen, mekân *benimle*, bulunduğum yere göre *önce-den* biçimleniyor. Nerede diye soruyorlar: "Bir yerlerde" diyorum, "kim-bilir nerede" (Terrae Incognitae, bilinmeyen yerlerde) diyorum, "hiçbir yerde" diyorum. Mekana *daha baştan sahip olma eğilimi içindeyim*.

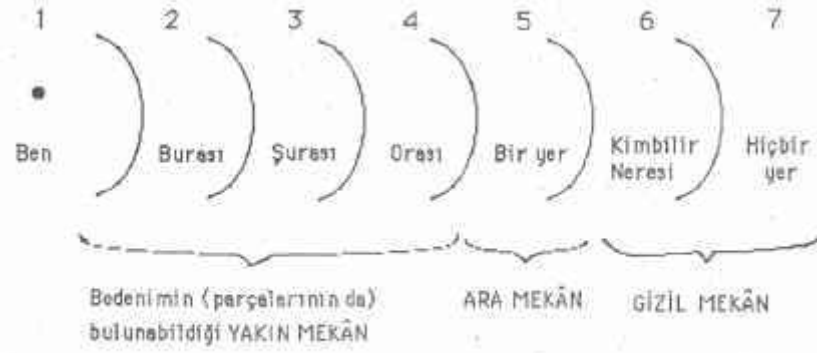
Bedenim ayrıcalıklı bir mekân bana, bedenim sallantıya yer bırakmayan biçimde *benim*. (Erişkin bir kişi olarak, kimi fizyo-nörolojik, psikolojik hastalıklar taşıımıyorsam). Öyle algılıyorum bedenimi. Bedenimin hem *içinde* hem *dışında* olabiliyorum. *Onunla* algılıyorum.¹ *onu da* Mekândaki konumumda en yakın komşum. Evim. Hem komşum, hem evim². Bedenimin belki yalnız benim bilebileceğim yanlarıyla tarihine sahibim. Bedenim hep yakın mekânda. Kendimin bir filmini ya da resmini çok uzaklarda görsem de.

Dışındakiler: Başkaları (başka insanlar), eşya (insanın ürettiği nesnelere), doğa. (Bedenim doğanın bir parçası, ondan dolayı bedenim hem *bende*, hem *dışında*. Ben mekandayım-Bedenimle,- mekanda olma bende. -Salt "düşünce" olarak değil, bedenimle, mekânlılık, mekânda olma özelliğini taşıdığım için-). Başkaları, doğa, eşya ve onların arasında

1 Maurice Merleau-Ponty'e göre, bedenim, onunla nesnelere var olduğu şeydir. Nesnelere koşuludur. *Phenomenology of Perception*, İngilizceye çeviren C. Smith, London: Routledge and Kegan Paul, 1962 (1945).

2 Mekan hakkında, edebi bir dille, benzetmeler kullanarak konuşmanın felsefi sezgiye fenomenolojik anlamda sağladığı olanaklar için G. Bachelard'ın *The Poetics of Space* (İngilizceye çeviren, M. Joles, Boston: Beacon Press, 1964 (1958) adlı yapıtına bakınız.

bedenli-ben: Mekândayız *birlikte*. Şimdi burada, kaçınılmaz olarak mekâna bakış açımı belirleyen *mekânsal* gerçeklik halkalarını şöyle çizebilirim .

Şekil 1. Mekânsal Gerçeklik Halkaları

Mekânım, *bir anlamda*, hiç değişmiyor. "Burada", "şurada", "orada" olup bitenler, bulunanlar değişiyorsa da, bu halkaların oluşturduğu *yakın mekân*, *bir form* olarak, değişmeden kalıyor³. "Ben" de aynı biçimde hem değişiyor hem değişmiyor. Değişiyor: Yaşlanıyorum. Değişmiyorum, çünkü, değişene hep "ben" diyorum! Bedenimi (parçalarını) göstererek, burası, şurası, orası diyebiliyorum. Çizdiğim şekilde, "orası", "şurası"ndan daha "uzak" görünüyor: Bu bir saymaca (kabul ettiğim) bir durum, altta yatan bir sebebi yok. Haritada gördüğüm yer. Orası. Bir gemiden görüyorsam *aynı yeri*: Şurası. Ara mekân yakınımda bulunmayan, doğrudan ya da bir araç kullanarak algılayamadığım, *nerede* olduğunu *tam* bilemediğim, ama belli bir *fikre* sahip olduğum mekân: Malezya, Asyanın bir yerinde. Asyanın *orasında* diyemiyorum. Gerçeklik halkalarını algım ve bilgim belirliyor, *bir anlamda*. Kafdağı, kimbilir nerededir. Atlantis de. Atlantis, eğer keşfedilirse, yakın mekânıma ya da ara mekânıma girebilir. Kafdağı belki hep *gizil mekânda* kalmak zorundadır. Belki de Kafdağı, "daha uzak" bir yerde, hiçbir yerdedir. Güneş sisteminin henüz bilinmeyen bir gezegeni, hiçbir yerden yakın mekânıma girebilir. Soru: Elektron, positron quark... nerededir? Donkişot ve diğer roman kahramanları? Yarı yanıt: Bu şekil, öncelikle *algılayabildiğim* gerçeklik içindir. Anlaşıyor ki, mekânım yalnızca *mekânsal gerçeklik*

3 Bir gözlem: Form "gerçekliğin" *üstünde* değil, *içinde*. (Bu "içinden" ne anlıyorsak!)

halkalarıyla sınırlı değildir. Peki, sayılar nerededir, geometrik biçimler? Açıklamaya çalışacağım ileride.

Bedenli-ben dışımdakiler, başkaları, doğa ve eşya algılama açımın içinde. Onlar *çevremi* oluşturuyorlar. Çevremde *oluş* var: Değişme: Hareket: Zaman akışı⁴. Algılama açımın dışında, *başka türlü* farkına vardığım bir mekân var. *Çevresel mekânımın* dışındaki bir *düşünce* mekânı. *Kavramsal* mekân. Bu mekânda, başkaları, "toplum"a dönüşüyor örneğin. Bedenli-ben, bedenli-benim iyice kavramlaştırılmış biçimine, bedenli-benimin *bilgisine*, kavramsal bilgisine dönüşüyor⁵. Doğa, eşya değişiyor. Onların belli bir andaki *kavramı* hep kendisi olarak kalıyor. Şöyle diyeyim: Kapı, belli bir "t" anında algılanıyor. Onun kavramı, diğer kavramlarla birlikte, çevrenin dışına taşmıyor. *Ortama* aktarılıyor. Taşdığı bir türlü belirsizliğin içinde *ortamda*, düşüncemizde deyin isterseniz, donduruluyor. Bunu yapamasaydık, "kapıyı" *ortama* aktaramayıp, hep çevrede tutsaydık, o, durmaksızın değişecekti; onu, kapı olarak algılama *olanağın*dan bile yoksun kalacaktık. Çevreyi *ortama* aktarma, çevreyi, bir elimizde tutuştur. Sabitleştirmedir. Ölümsüzleştirmedir. Şu anlamda: Onu. ortamda bulabilecek, ortamı *yaşayabilecek* (iddialı bir söz belki, ama), çevredeki insanlar oldukça yaşayacak bir sabitleştirmedir bu. İnsan, birey olarak ölümlü olduğu için, "ölümlü ölümsüzdür". Bu anlamıyla, *ortam çevreye*, *çevre* de, bedenli-ben'in algılama açısına bir süreklilik sağladığı için, *ortama* zorunludur. Bu ikisini, birbirinden burada yaptığım gibi, yalnızca belli bir soyutlamanın dışında ayıramazsınız. Çevredeki oluş, değişme, ortamda bir "zaman" kavramına dönüşüyor, bir "tarih" kavramına. Dikkat: İnsan, bedenli-ben'yle çevresini *yasarken*, ortamı da yaşıyor. Mekân, yalnızca çevremizde değil, ortamımızda da.

Algılama açımdan baktığımda, bir "kuş" görüyorum. Doğrusu, onun "kuş" olduğunu *bilmem*, kavramını oluşturmam, onu tanımam, ortamın içinde bir yere koymamla olanaklı. Kuş, bu anlamıyla, hem ortamımda, hem çevremde bulunuyor. Çevremde, bana onun "kuş" olduğu *öğretiliyor*. Bu öğrenilen, ortamdaki yeriyle, ne zaman bir "kuş" algılasam çevreme karışıyor. Ortamımda bir kuş "belleğim" var, kuş hep o belleğe dayanarak görüyorum.

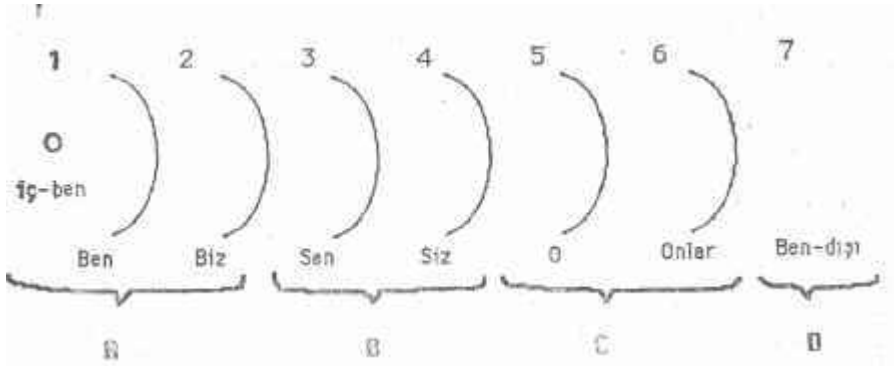
4 Bu yanımda, benzetmeli bir deyim olan zamana akışı üstünde durmayacağım.

5 Çevre ve çevrede bulunanlarda birer kavram değil mi? Gerçeklik halkaları bilgimize göre çizilmiyor mu? Algımızda bilginin rolü yok mu? Çevrede bulunanlar, bir *oluş*, bir değişme içindedirler. Peki kavramlar da değişiyor mu? Kavramların *kullanılışı* değişiyor. Gerçeklik halkalarının içi, içeriği değişiyor. Yoksa, onlar hep aynı yerdeler. Zamanın "akmadığı" bir yerde. Algımız, bilgimizin kullanılmasına göre, değişiyor, nesnesinin değişmesinin yanında burada değişenle değişmeyen iç içeliğine dikkat edilsin!

Burası Fatih'in İstanbul'a girdiği yer diyorum. Bir anlamda yanlış, bu söylediğim, aradan yıllar geçti. Orası, dediğim yer değil. Oysa, ortamdaki konumuyla, tarih bilgimle, kavramlarımla, değişmeyi, değişenin üstüne koyuyorum. "İstanbul'un şehir plânına göre, Fatih, *o zaman*, buradan girdi, İstanbul'a diyorum. Bunu, ortamımla çevrem işbirliği sayesinde yapabiliyorum. Bu konuda zorluklar pek çok, bu yazının üstüne koyuyorum. "İstanbul'un şehir planına göre, Fatih, *o zaman*, buradan girdi, İstanbul'a diyorum. Bunu, ortamımla çevrem işbirliği sayesinde yapabiliyordum. Bu konuda zorluklar pek çok, bu yazının sınırları içinde bu zorlukları göğüslemeliyim.

Sayılar ortamda. İzleri deney araçlarının üzerinde ama. Elektronlar, bir fizik kuramının öğeleri olarak ortamda. Masal kahramanı Keloğlan da ortamda. Zaman zaman bir filim ekranında, tiyatro sahnesinde, çevremdeki bir görüntü olarak karşıma çıksa da.

Mekansal gerçeklik halkalarının yanında bir de *toplumsal gerçeklik halkalarından* söz edebiliriz.

Şekil 2. Toplumsal Gerçeklik Halkaları

Çevremdeki "başkalarını" bu halkalar yardımıyla yaşıyorum. 1'den 7'ye dek, *yakınlık derecelerine* göre sıraladığım bu halkaların en içinde, iç-ben bulunuyor. Sonra bedenli "ben" (şekilde yalnızca "ben" diyorum) geliyor. Biz, başkalarını en yakına koyduğum halkadır. Bir insan, değişik zamanlarda bu halkalarda yer olabilir, örneğin dostum olmadan önce, 6'da ise, çeşitli ilişkilerden sonra 2'ye geçebilir. Belki de 1'e bile (içimde-sin!). Burada da, bu halkaların içindekiler değişebilir,- ama, *formu* değiş-

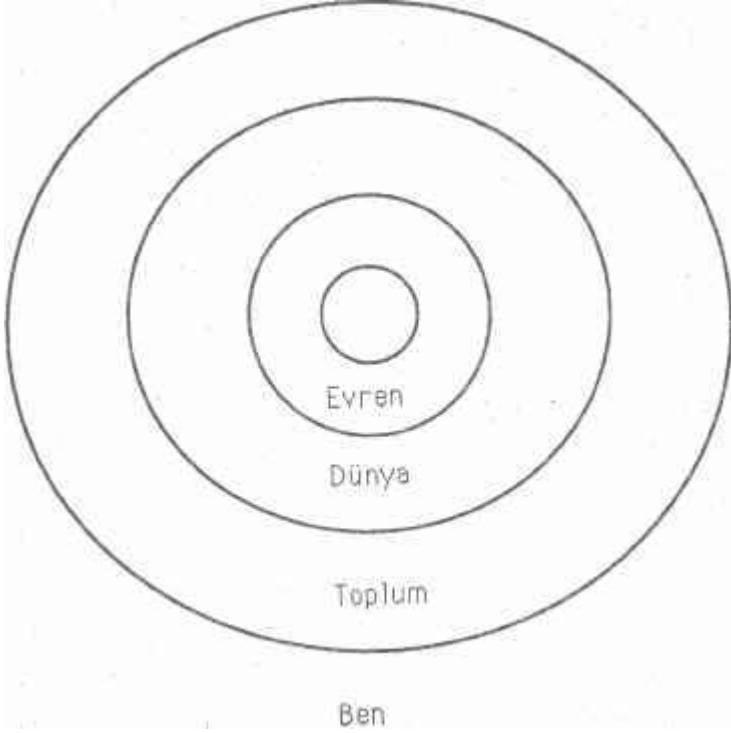
mez. Sen ve siz "(sen'lerden oluşabildiği gibi, tek kişi olarak "siz" de olabilir!) yaşayışımı paylaşabileceğim insanlardan oluşur. 5-6'da ise (C bölgesi) uzak insanlar, tanımadıklarım bulunuyor, 7 ise, şu ya da bu biçimde hiç tanımadığım, tanımak istemediğim insanlar için. Toplumsal gerçeklik halkları üzerinde fazlaca durmayacağım. Burada bizi ilgilendiren nokta, *mekanı algılarken, salt mekansal gerçekliğin değil, toplumsal gerçekliğin de, işin içine girmesi. Ben mekandaki nesnelere, toplumsal gerçekliklerine göre de algılıyorum.* B'de iki gerçeklik halkası, iki ayrı *boyut* olarak, *gerçeklik koordinat sisteminde* yaşayacaklarımın, yaşadıklarımın *olanağını* oluşturuyor. (Gerçeklik, salt iki boyutlu değil; burada yalnızca iki boyutundan söz ediyorum). Ayrıca, şekil 2'deki şahıs zamirleri, mülkiyet zamirlerine dönüştürülüp bir boyut daha elde edilebilir. *Benim, bizim, senin, sizin...* gibi, 7 ise, *hiç kimsenin* olacaktır. Özellikle, gerçeklikteki *nesnelere* ilişkimizde bu boyut önemlidir.

Peki, bu halkalar, zaman ötesi formlar ise *ortamda* bulunmaları gerekmez mi? *Gerçeklik halkaları, ortamla çevrenin ara kesitinde bulunurlar!* Salt kavramsal bir yapı taşımadıkları sürece, belli bir insanda belli bir yerde karşılıklarını buluyorlarsa, sadece ortam da olamazlar.

Bir de, iç-ben'de, içselleştirilmiş, içimize sindirilmiş, benimsemiş, iç-ben'e dayalı halkalardan söz edebiliriz. Bu anlamda Ben, içinde toplumu, toplum içinde dünyayı, dünya içinde evreni taşır! Bazı okurlara belki çoğunluğuna) ters gelebilecek, bu halkaları şöyle gösterebilirim:

Ben içinde bir toplum taşır. ait olduğunu düşündüğü toplumu: Diğer toplumlar (dünya) bu toplumun "içindedir". buradaki içinde olmayı şöyle anlayabiliriz: Ben, toplumları dünyayı, kendi toplumu açısından görür, kavrar, benimser. Toplumunu da, *kendi* açısından. Öyle ben'ler vardır ki, onlarda, örneğin "dünya halkası hemen hemen boştur. Herşey toplumdur, Bu "ethnocentric-" tutum onun "derinleşmesini", içinin "merkezine" doğru yürüyebilmesini engeller. Yine, "toplum halkası" boş, benler vardır. Onlarda, "merkeze doğru" ilerleme olsa da, "genişlik" eksiktir. Dolu "ben", bu halkalarda ortam ve çevresini oluşturabilmiş insandır.

Öyleyse, mekandaki nesnelere, *mekansal, toplumsal, bense* halkalarda yerini bulur. Aslında, bu kısa yazıda konuyu daha fazla karıştırmamak için, başka halkalar çizmekten çekmiyorum. Çünkü, eşyalar ve doğa için de halkalar çizilebilir. Şimdilik, nesnelere bu üç halkada düşünelim. Örneğin; "burada" olan bir nesne, "bizim" olabilir, toplumdadır... Bu nesne, bir eşya ise, yani bir insanın ürettiği nesne ise, gerekliliği ona göre

Şekil 3. İç-Ben'deki Halkların bir Kesiti

değişecektir. Kullandığım bir nesne, "benim", "burada", "bende" olacaktır, (ya da toplumda!) Şimdilik bu kadarla yerineyim.

Bir bedenli-ben insanoğlu, mekânı edilgin olarak kabul etmiyor. Ona *verileni*, değişen gerçeklik olarak ya da öğretilen ortam içinde verilen bir mekan olarak yorumluyor, anlamlandırıyor. Evimin bir penceresi, benimle uzaktan yakından tanışıklığınız yoksa, bir insan evinin penceresidir. Bir eşyadır çevrenizde. Oysa, benim için, onun *yakından yaşantısına* sahip olduğum için, anlamlı bir penceredir. Bedenim, rastgele bir doğa parçası değildir; ortamındaki tarihselliği içinde, mekanda görüldüğüm bedenimin ayrılmaz bütünlücüsüdür. Demek ki anlam vermeden, anlam koymadan (anlamsız bulma da, bir çeşit anlam vermelidir!) çevremi ve ortamımı yaşıyamıyorum.

Şimdi, yetersiz örneklerle açıklamaya çalıştığım anlam vermeyi, biraz daha ayrıntılı, daha düzenli bir biçimde ele almak gerekiyor:

Çünkü TASARIMI anlamak için *kilit kavram* durumunda. "Anlam verme" fenomenolojide, Husseri sonrası felsefescilerce üzerinde oldukça durulmuş bir kavram. Ben bu yazıda, ayrıntıları sonraki çalışmalara bırakarak, hemen kestirmeden, dolayısıyla biraz üstünkörü biçimde düşüncelerimi söyleyeceğim. Böylece, birkaç tartışmanın daha eklenmesiyle, okuyucunun belki biraz "soyut" ve "sıkıcı" bulacağı (bulduğu) bu kavramsal hazırlık bölümünü ister istemez bitirip, "yaşanacak mekân" üstüne görüşlerime geçeceğim.

Anlam vermenin *çeşitleri*, *basamakları*, içerdiği öğelerin ilişkilerinden doğan karmaşık bir düzeni var. Kısa konuşacağım için, tez elden bir örnekle anlatayım. Bir *kapı* giriyor algı açığa, Onun "kapı" oldu-"algılamam", ancak yukarıda söylediğim gibi, "ortam'ın"da yerini bulmasıyla, bir kapı "belleği" ile olanaklı. (Soru: İlk kez gördüğüm bir nesne ise, onun belleğinden yoksunsam? Yanıt: O zaman, "benzeri", "yakın" bellek yardıma koşacak, onu birşeye, "benzeterek" algılayacağım. Bir sonuç: çevre, ortamından, kavramsal geçmişinden, tarihinden, ona kaynaklık eden, dilinden, "kültür"ünden ayrılamıyor). Kapıya karşı türlü *anlam verme* tavırları içinde olabilirim. Önce, olumsuz bir tavırdan, anlam verememekten başlıyayım.

a) "kapı'yı gerçeklik halkaları içinde bir yere koyamam. Kapıya anlam veremem. Onun "kapı" olduğunu, ona "kapı" dendiğini bilsem bile, ne içimde, *iç dünyalarım*da bir yere koyabilirim ne de dışımdaki gerçeklik halkalarına. Kapı anlamca askıdadır. Sallantıdadır. Saçma bile değildir. (Saçma görmek, anlam vermektir, çünkü). Anlam vermek için yöneldiğim gerçekliğin içinde bir yere koyamam. Gönderdiğim anlam ışığı ulaşamaz ona. Anlamca ıskalarım onu. Bu durumun değişik nedenleri olabilir. Ruhsal bozukluk, böyle bir anlam verememeye götürebilir beni. Fizyo-nörolojik bir rahatsızlık belki. Müthiş *sancılı*, endişe yaratıcı bir durumdur, bu anlam yoksulluğu içinde olmak. anlamla dokuyamadığımız bir dünya: Cehennem bu olsa gerek!

b) Kapıyı sıradan, olağan bir nesne görür, "mahmur bir anlam". tavrıyla geçer giderim. Kapı "orada", "bir yerlerde", "dışımda" bulunveren bir nesnedir. Şaşırmam, ürkmem. Aldırmam. Alıştığım bir nesnedir kapı, *olağâüliği* içinde. Günlük yaşayışın sıradanlığının sesinde; belli belirsiz görünür gider. Açar, kapar, kullanırım onu. Sonunda, *herhangi bîr*, rastgele kapıdır. *uyuşuk bir anlam* yüklemidir bu.

c) Kapının benim için özel bir anlamı olabilir. Bu *özel anlam* en azından iki açıdan görülebilir, için içine *zaman* boyutunu koyduğumuzda.

1. *Geçmişte*, o kapıyla özel bir deneyimim olmuştur. Örneğin, ilk sevgilimi onun dibinde öpmüşümdür. Belki, ne zaman görsem, içim sızıyordu. Ya da, belki de dedemden kalmıştır. Yıllarım onun önünde geçmiştir. Demek ki, anlamın da belleği var. Bu *anlam belleğini, ortam belleğinden* ayırmak gerekir, diye düşünüyorum. (Çok tartışmalı bir durum, varsın olsun!) ortam belleği, *ortaklaşa* bir bellektir. Paylaşılan, Anlam belleği ise, bana özgü, benim tümüyle ortamdan *devşirmedığım*, yarattığım bir anlamdır. Anlam, belleğimi, ortam belleğine katabilirim. anlamı dile getirerek. Anlatarak. Yazarak, Kaynak bendedir ama.

2) *Biraz sonra*, önünde biriyle buluşacağımdan dolayı, kapı benim için özel bir anlam taşıyabilir. Ortamda, ortamımda olmayan, anlam belleğimde de olmayan, belki oradakilere benzer bir anlamdır. Geleceğe dayalı özel bir anlamdır bu! Gebe bir anlamdır. Estetik açıdan (Biraz sonra "estetik" ten ne anladığımı belirteceğim!) yaşanan, yaşanacak anlamların en anlamlılarından biridir! Yine, en belalı anlamlardan biri. Kaygılar, telaş, sıkıntı hayal kırıklığı ile örülmüşse!

d) Kapının "toplumsal", "töresel" anlamı olabilir. Böylesi bir anlam, benim içinde yaşadığım toplumdaki insanlarla, "başkalarıyla" ilişkiye bağlıdır. O kapı, içinde bulunduğum çevre tarafından, ortamına eğitimle ya da ortak yaşamayla, şu ya da bu biçimde öğrenmesiyle, geçmiş *toplumsal özel bir anlamı* taşıyabilir. Örneğin, "kutsal bir kapıdır, bir tapınağın girişinde olduğu için. İstenirse, *toplumsal özel anlam da, geçmişe dayalı özel toplumsal anlam, geleceğe dayalı özel toplumsal anlam* (toplumun yüklediği anlamı *sonradan* öğreneceğim için) olarak ikiye ayrılabilir.

e) Kapının *estetik* bir anlamı olabilir. Kapıdan bir sanat ürünü olarak *tad* alabilirim, algılarken ya da algılama sonrası. "Burada, hayal gücüm de işin içine giriyor, belki (e) ve (d) de anlattığım anlam verme de. Estetik nesneyi, estetik olmayandan ayıran, ilkinin *sanal*⁶ (virtual) mekana konulabilmesidir, sanal mekan, gerçeklik halkaları içinde "görünmeyen" bir mekandır, örneğin, bir tabloda gördüğüm ağaç, fiziksel yapısıyla, bir boya yığını olarak, gerçeklik halkasındadır; oysa, "resime bakmayı" bilen biriysen, ağacı oradan alıp, *sanal mekanında* görebilirim. Düşsel bir mekandır bu. Tıpkı müzik dinlerken (ama, gerçekten dinlemesini becerebiliyorsam) nasıl bir zamanda olduğum gibi. Bunu,

6 Sanal mekan (virtual space) kavramını, kendi görüşüm içinde değişikliğe uğratarak, S.K. Langer'den aldım, bu konuda, özellikle, 'onun şu kitaplarına bakınız. *Feeling and From*, New York: Scribner's sons, 1953; *Mind, an Essay on Human Feeling*, I. ve II. ciltler, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1967 ve 1972.

estetik anlam vermeye yaşıyorum. Selimiye Camii, hem Edirne'de, hem değildir artık. Selimiye Camii bendedir, sanal mekanımdadır, anlam vererek oluşturduğum, yarattığım mekandır. (insan, mekan yaratabilen, gerçek mekanın ötesinde, o mekandan kalkarak, mekan yaratabilen bir canlıdır). Estetik anlam verebilme yoksunu insan, yalnızca, gerçeklik halkaları içinde yaşar ve ölür. 0 kafesin ötesine çıkamaz. Belki, "oyun", bu, sanal gerçekliği yaşayabilmemize olanak veren, bir insan etkinliğidir. Çocuk sanal mekanda yaşayabilir. Tiyatroda, sinemada, televizyonda, sanal mekan olanağı vardır. Bu olanağı değerlendirebilme, anlam verme gücümüze bağlı.

f) Ortam-yoğun bir anlam: "Kapıyı", elektronlardan, nötronlardan, pozitronlardan... oluşmuş bir cisim olarak görebilirim. Bir kuramsal bakış sonucu. Bir hekim, hastasını hücrelerden oluşmuş, tedavi edilecek bir "canlı" olarak görebilir...

Bir not: Anlam vermeler bu kadarla bitmiyor. bu yazının sınırları içinde bu kadarla yetiniyorum. Birçok durumda birbirilerine karışmış durumda olabilirler. Kaynağını "bedenli ben" den alırlar ama, çevre ve ortamın etkisindedirler.

2. TASAMDİR TASARIM

Mekanıma tutsak olmamalıyım. çevreme, ortamıma, Kendime, Yaşanacak mekan ancak böyle tasarlanabilir. Yaratılabilir. Evimi düzenleyebilirim. Evimi: "burada", "benim" olanı. Ama *tasarlama bağımsızlığına* yeterince erişememişsem, evim beni düzenler, Eşyalar hükmeder bana, çevrem, doğa başkaları evimi düzenler! (Komşulara hava atmak için, hazin bir züppeliğin; bilgisiz, görüşsüz bir bakışın, toplumda "yüksek" bir yer kazanma isteğinin sonucunda düzenlenen evlerde, içinde bir müze gibi dolaştığımız, sizin sandığınız, aslında, gerçeklik halkalarında, başkalarının olan evlerde, kendine egemen olamamanın, kendi dünyasını yaratamamanın sıkıntısı yaparsınız. Bu sıkıntı bütün bu söylediklerimin farkında değilseniz, alttan alta, başka bir sıkıntı ve endişe kılığında yorar sizi!) "Mekan düzenlemek de bu denli karışık bir iş mi? diyebilirsiniz. Yaşamak kadar karışık. Yaşamamızın düzenlenmesiyle ilgili çünkü, Mekan, çevreye bağlı, ortama. Kültürünüze. Toplumunuza. Bilginize. Kafanızı, günlünüzü, düzenlemenize bağlı. Mekan tutsaklığı, başka bir tutsaklığa benzemez Nereye gitseniz, daracık, sizin olmayan bir mekandasınızdır. Cenderede. Anlam veremediğiniz ya da uyuşuk anlam vermenin sıralanlığında, sıradanlaştığınızı acı acı duyarsınız.

Tasarlamak, çevreye ve ortama takınılan bir tavırla başlar. Bir eylem (praksis) hazırlığıdır. Eylemdir. Doğayı (bedenim de dahil) dönüştürmeye giriştir. Doğa, artık seyirlik bir nesne, korkulacak, üzerinde yalnızca düşünülecek bir nesne de değildir. Doğa, dönüştürülecek, kullanılacak, yeniden düzenlenecek, yararlanılacak, biriktirilecek bir varlıktır. Doğa, bir bölümüyle, yine doğayı değiştirmek için eşya⁷ olmakta, araç, gereç, alete dönüştürülmektedir. Yaşanacak bir mekan tasarladığımda (bir ev, bir kent, bir bahçe...) bu *eşyayla*, bu insan ürünü nesnelere birlikte, onlar aracılığıyla bir mekan düşünüyorum. *Eşya denizinde* düşünüyorum, aklıma gelen herşeyi, her durumu düşünemiyorum. Sınırları, kuralları, yasaları var tasarımın. Doğa yasalarını yok sayarak düşünemem. İçinde yaşayan insanın gereksinmelerini çevrelerini ortamlarını gözönüne almalıyım. Sanal mekan peşindeysen, estetik kaygılarım olmalı.

Mekan tasarlamak, farkında olalım, olmayalım, temelinde, bir insan, o insanın yaşayacağı dünya tasarlamaktır. Bu anlamda, mimar, içmimar, sanatçı olarak çok ilginç biridir. *yapıtı bitirir ve içinde oturur!* Diğer sanat dallarında pek bulunmayan bu özellik, şaşırtıcı olsa gerek. İÇİNDE YAŞANACAK SANAL MEKANLAR TASARLAYAN kişi, mekanı tasarımın müziğinde oynatan kişi! Merhaba!

Oysa, çoğu kez, mimar, tasarımcı, statükonun çemberinden çıkmıyor. Toplumsal gerçeklik halkalarımızın içeriğini belirleyen güç sahiplerinin terbiyeli bir tutsağı oluyor. Hepimiz de öyle oluyoruz. Evlerimize astığımız resimlerden, üzerinde yazı yazdığımız masaya dek, eşya, alışılmışın, kokuşmuşun, eşya üreticilerinin çoğunluğunun egemenliği altına giriyor. Eşyamızı tutsak ediyorlar. Kendimize yaratacak bir mekan bırakmıyorlar. "Suç" tümüyle onlarda mı? Yaşamaya yüklediğimiz uyuşuk anlamlar içinde, kimin kaygısında mekan yaratmak? Kimin vakti var? Kimin parası var? Yaşanacak mekan peşinde olma, sanal mekanda yaşayabilen, bunun tadını alabilmiş insanların işi. Bu da her zaman, çok para gerektirmeyebilir. Odamızın bir köşesine akıllıca konmuş bir eşya, yaşama ufukumuzu genişletecek bir küçük düzenleme, başka düzenlemelere hazırlık olmak üzere, yetebilir.

Mekana verdiğimiz anlam yetersizdir. Özel anlamlar yaratamıyoruz. Toplumsal anlamlar çabucak kokuşuyor. mekan, çevremiz bize isyan ediyor. (Çevre kirliliği, içimizi kirlüten çirkinlik, bizi hasta eden pislik).

7 Eşya, Arapçada "şey"nin çoğuludur. Osmanlıcada, kullanılan, üretilen nesne anlamını kazanmıştır. Giderek dilimizde sözcüğün kökenine göre, yanlış sayılacak biçimde kullanılmaktadır. "Eşyaların hazır mı?" gibi.

Bizse isyanda geciktik. Çevremizin hazır verildiğini, bundan dolayı da, kolay kolay değişmeyeceğini sanma güdüklüğünden kurtulmalı. Artık, eşyayı zaptu rapt altına alabileceğimiz, sahiplenebileceğimiz, onunla sanal mekanlar keşfedebileceğimiz, icat edeceğimiz tasarımlara ağırlık vermenin zamanı çoktan gelmiştir.

3. TASARIMLARI SORGULAMAK

Bu yazımda, "tasarım kavramından, olanca genişliği içinde, insan yaşayışını düzenlemek için gerçekleştirilmesi düşünülen planları, projeleri anlıyorum. Büyük çaplı tasarımlar, örneğin bir kent tasarımı, tek tek bireylerin gücünü aşabiliyor. Gücü elinde tutanların, hükümetlerin, belediyelerin yetkisi altına giriyor. Evimizi, bahçemizi, adamızı tasarlamaksa, öte yandan, sanki birey olarak bizlerin kolayca altından kalkabileceği bir işmiş gibi geliyor. Öyle değil oysa; çünkü, yukarıda da anlatmaya çalıştım, tasarım, *kimlerle*, nasıl bir dünya yaşamalıyım? "sorusuyla ilintili en genel anlamıyla. Bağımsız bir kafaya, iç dünyaya, biraz da ekonomik güce sahip olmadığımız sürece, yaşanacak mekana sizi rahatsız edecek eşya girecektir. Eşyanın tahakküm'ü başlayacaktır. Kullanacağınız eşya sizi kullanacaktır. Şimdi, en genel düşünce tabanında yaşanacak bir mekanın tasarımında, sorulması gerekli soruları sormaya çalışacağım. Sorularım eksik bulunabilir, uygun görülmez. Mekanımı zenginleştirip, renklendirmek sanal mekanlar yaratmak peşinde olanlar için, yine de gözönüne alınması gerekli sorular olacaktır, sanıyorum.

Çevremden başlayayım: Önce yaşadığım çevrenin *iyi anlaşılması* gerekiyor. Nasıl bir çevrede yaşıyorum? Çevremde beni rahatsız eden ne? Doğadan, doğanın olumsuz etkilerinden mi geliyor bu rahatsızlık? İnsanlardan mı? Toplumdan mı? Eşyadan mı? Çevrem bana ne ifade ediyor? Yaşadığım mekana verdiğim anlam nedir? Neden? Kendimi bu çevrede nerede görüyorum? (Şekil 1'e bakınız!) Ara mekanda mı yaşıyorum yoksa? Gizil mekanda mı? Hiç bir yerde mi yaşıyorum? Öyleyse, bunun, ortamdan gelen, kültürümden, eğitimimden görgümden, bilgimden gelen dayanakları neler? Ortamla, çevrem arasında boşluk mu var? Bildiğim, düşündüğüm mekanla yaşadığım mekan arasındaki kopukluğun nedeni nedir?

Yaşadığım mekanı, toplumsal gerçeklik halkalarının neresinde görüyorum? (Şekil 2). Örneğin, "onların" mekanı mıdır yaşadığım mekan? Ben-dışı bir mekan mı? Mekan benim neremdedir? (Şekil 3). Bende değil midir yoksa? Toplumun bir rengi var mıdır onlarda? Yoksa, dünya kos-

koca bir köydür de, mekanımdaki eşya, o "herkes için" olan anlamıyla bana soğuk soğuk bakmakta madır? Ya da eşya, yalnızca toplum halkasında tutsak, başkaları için pek de anlam taşımayan özellikler mi içeriyor?

Ortamımda neler eksik? Neler eksik ki, yanlış ki, çarpık ki mekanımın tutsağı oldum? Niçin kültürüme toplumuma, bilgime kafama uygun bir mekanda yaşayamıyorum? Niçin doğru dürüst mekan kuramımız yok? Hangi mekan, hangi coğrafya beni kafamdaki yaşayışa kavuşturabilir? Yaşayacağımız mekan üstüne, neden yeterince düşünmemişiz düşünmüyoruz?

Niçin anlam verişim yetersiz? Anlam verme, gerçeklik halkalarını aşmama yardımcı olan, yaratabileceğin mekanın en devingen ögesi olduğu halde, neden uyusuk bir anlamla yetiniyorum?

Bütün bu soruların ışığında, eldeki tasarımlar da benzeri sorgulamalardan geçirilebilir. Eldeki tasarım, beni çevreme ve ortamıma tutsak edebilir mi? Hangi noktalarda? Neden? Bu tasarımı hazırlayanlar kimler? Ne adına, nasıl bir dünya ve insan için hazırlanmış bu tasarım? Ve ne zaman insan kendi geleceğini, kendi mekanını, kendine yakışır bir dünya için düzenleyebilecek? Yoksa, insanın içinde yaşadığı "mekansız mekan", yaşamaya yakışmayan mekan, insanın hak ettiği bir mekan mı?

Bu soruları ve diğerlerini okurla birlikte düşünüy düşünüyverelim. Düşünce tek başına yetmez, mekan yaşamak bir eylem (action) ile başlar, eylem de düşünceyle.